

Współcześnie nie coraz więcej badaczy, zarówno profesjonalistów jak i amatorów, wykorzystuje dawne mapy jako materiał źródłowy do swoich dociekań. Są to nie tylko historycy i geografowie, ale także archeolodzy, historycy sztuki, biologowie czy urbaniści. Wynika to z jednej strony z zapotrzebowania na takie badania, ale także z faktu, że mapy dawne są dostępne nie tylko w bibliotekach i archiwach, ale także on-line w wielu serwisach mapowych. Udostępnienie dawnej mapy w Internecie nie jest prostym zabiegiem, tak jak nie jest nim udostępnienie żadnego innego źródła historycznego, np. pamiętnika czy serii dokumentów. Każde źródło informacji o przeszłości powinno być bowiem opatrzone stosownym komentarzem, przypisaniami i anotacjami (metadanymi) pozwalającymi nie tylko ocenić jego wiarygodność czy odnieść je do podobnych źródeł z epoki, ale także zaznaczyć miejsca nieczytelne, wątpliwe i niejasne.

O ile tego typu reguły zostały opracowane w odniesieniu do źródeł pisanych i wchodzi w skład warsztatu nazywanego „edycją źródeł historycznych”, to nie ma jak dotąd podobnego zbioru zaleceń dla dawnych map. Stąd, trudno powiedzieć o mapach cyfrowo udostępnianych dotychczas, że spełniają definicję „edycji źródła historycznego”. Bardzo rzadko opatrzone są komentarzem, przypisaniami czy innymi metadanymi. Te informacje są nie do przecenienia zwłaszcza w przypadku map, ponieważ ich konstrukcja, zakres i sposób ujęcia treści geograficznej ulegał znacznym zmianom w toku rewolucji technologicznej. Zrozumienie i poprawna interpretacja rysunku kartograficznego z XIX-tego wieku może być bardzo trudna bez odpowiedniego komentarza nawet dla specjalisty: historyka czy geografa.

W odpowiedzi na to zapotrzebowanie zaproponowana zostanie nowa metoda cyfrowej edycji źródeł kartograficznych. Mapy, która posłuży jako przykład i na której ta metoda zostanie opracowana i sprawdzona jest stosunkowo mało znana „Mapa geograficzno-wojskowa i statystyczna Wielkopolski”. Opracowywana była w latach 1807-1812 przez niemieckiego kartografa Ernesta Gaula, ale jej opiekunem i fundatorem był hrabia Edward Raczyński – założyciel Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu. Stąd mapa nazywana jest niekiedy „mapą Gaula/Raczyńskiego”. Opracowanie miało w dużej i szczegółowej skali objąć cały Departament Poznański Księstwa Warszawskiego zostało przygotowane dla 9 spośród 14 powiatów. Trudno mówić o jego dokonaniu nie tylko ze względu na niepełne pokrycie obszaru, ale także z uwagi na wygląd arkuszy, które przypominają raczej wstępne pierwowzory niż finalny efekt.

Główne założenia opracowywanej metody zakładają wydanie mapy w sposób spełniający wymogi nowoczesnej geografii historycznej m.in. poprzez wykorzystanie zestawu narzędzi informatycznych, w tym Systemu Informacji Geograficznej (GIS). GIS, od dawna używany w naukach przyrodniczych jest także coraz częściej narzędziem historyków. Pozwala na efektywne zarządzanie danymi przestrzennymi na poziomie ich gromadzenia, analiz i wizualizacji. Metoda edycji zakłada udostępnienie mapy w Internecie wraz z następującymi komponentami:

- Komentarz źródłoznawczy;
- Oryginalny, zeskanowany obraz mapy bez ingerencji edytorskich;
- Cyfrowy obraz mapy po zabiegach edycyjnych: z nadaniem georeferencji oraz rekonstrukcją formy graficznej (np. barwy);
- Baza danych przestrzennych dla wybranych warstw tematycznych;
- Kartograficzna prezentacja bazy danych przestrzennych na cyfrowej mapie;
- Aplikacja internetowa łącząca powyższe elementy.

Kwestia edycji dawnych map może utrudniać fakt ich słabego stanu zachowania. Dobrym przykładem jest Mapa Gaula/Raczyńskiego, która mimo iż opracowana była jako barwna, to do dziś zachowała się jedynie w czarno-białych fotokopiach. Została bowiem zniszczona wraz z pozostałościami Biblioteki Raczyńskich w czasie II wojny światowej, a jej istnienie uratowało uprzednie sfotografowanie jej przez jednego z badaczy. Proponowana metoda edycji będzie zakładała uczytelnienie rysunku map, co w przypadku mapy Gaula/Raczyńskiego będzie oznaczało rekonstrukcję jej oryginalnych barw. Podstawą do tych prób będą inne mapy z epoki, które zachowały się w lepszym stanie.

Inną kwestią utrudniającą edycję map są jej nieznanne podstawy matematyczne, tj. odwzorowanie, powierzchnia odniesienia, sposób zapisu współrzędnych, co ma znaczenie przy nadawaniu mapie georeferencji (kalibracji). Ten zabieg pozwala umieścić graficzny, zeskanowany obraz mapy w przyjętym, zdefiniowanym układzie współrzędnych, co pozwala m.in. „nałożyć” dawną mapę na współczesne mapy topograficzne i porównać zmiany jakie zaszły w krajobrazie geohistorycznym na przestrzeni 200 lat. Dzięki kalibracji mapy można także opracować na jej podstawie bazy danych przestrzennych dla wybranych elementów treści. Dzięki temu będzie można szybko wyszukać interesujące nas miejscowość, drogi jeździecze czy obiekty gospodarcze takie jak młyny czy wiatraki. Kalibracja i baza danych będą stanowiły nie tylko istotną nowość w dziedzinie edycji dawnych map, ale pozwolą także zwykłemu użytkownikowi wykorzystać potencjał informacyjny mapy Gaula/Raczyńskiego. Te elementy będą więc częścią specjalnej aplikacji internetowej, dzięki której zasięg projektu (tak naukowy jak i popularyzatorski) będzie łatwy do rozprzestrzenienia.

Podsumowując, projekt opracowania nowej metody cyfrowej edycji dawnych map na przykładzie mapy Gaula/Raczyńskiego ma na celu wypełnienie pewnej luki w edytorstwie źródeł historycznych. Dzięki opracowaniu zasad i zaleceń dla edycji dawnych map możliwe będzie wydanie zgodnie z tymi metodami także innych map z epoki, co będzie także jej weryfikacją.